

Proposta didàctica per al 8M, Dia Internacional de la Dona, al voltant de la figura de Didín Puig

DIDÍN PUIG: UNA DONA QUE DEMANAVA PERDÓ I NO PERMÍS

DIDÍN PUIG I GRAU (Guadassuar 1927 – Benimodo 2019) va ser una activista cultural i periodista valenciana sense la qual no entendríem moviments culturals o socials com “la Nova Cançó” d’autor o els moviments veïnals a la ciutat de València. Periodista a RTVE primer i a RTVV després, prèviament va treballar a l’editorial Gorg i a la discogràfica Edigsa, on representava cantants com Ovidi Montllor, Al Tall o Maria del Mar Bonet. Per posar un exemple, el famós concert de Lluís Llach a l’Olympia de París en 1973 va estar organitzat per Didín, la qual vivia exiliada a la capital francesa per poder estudiar periodisme sense haver de fer el Servicio Social de la Falange, tal com marcava la norma franquista a l’estat espanyol. Allí va viure en primera persona la revolució de Maig del 68, arribant a ser confident de George Brassens i compartint manifestacions i tertúlies amb la coneguda com a “Duquesa Roja”.

I és que Didín no va voler seguir els canons que el franquisme obligava a la societat a complir. Un franquisme que li havia arrebatat a son pare, secretari municipal, pel recolzar la democràcia. Fou assassinat a sang freda una nit amb el pretext d’haver donat suport als republicans. Ell, que es dedicava a construir escoles, biblioteques i crear revistes en valencià a tots els municipis on havia de treballar, va ser una de les més de 500.000 víctimes de la repressió franquista. A les que cal sumar més de 500.000 que moriren als anys quaranta bé de fam; bé de malalties.

Didín Puig va ser la primera dona en rebre classes de valencià als cursos de Lo Rat Penat, on compartia taula amb Enric Valor (amb qui el va unir una gran amistat) i rebia les magistrals classes de professors com Carles Salvador o Manuel Sanchis Guarner. I d’allà als cursos d’aquest últim a la universitat. De fet, aquest coneixement la va dur a que, en tornar en 1973 a la seua estimada Benimodo (Ribera del Xúquer), començara a impartir classes de valencià als jesuïtes de València. Va ser la primera dona en rebre classes de valencià i en donar-les.

Íntima amiga de Vicent Andrés Estellés –qui vivia a Benimodo gràcies a la mediació de Didín per aconseguir-li una casa–, si alguna cosa destaca d’ella és la seua incansable lluita des de l’antifranquisme cultural, la defensa de la llengua i sobretot, el seu posicionament feminista per aconseguir fer una societat més justa i igualitària, cosa que li va fer rebre en 2017 el Guardó d’Or al Mèrit Cultural de la Generalitat Valenciana. En 2019 marxava en pau als 91 anys deixant un País Valencià més just i igualitari; més valencià i cultural. I més feminista.

És per això que Didín Puig és un element clau per entendre la història del segle XX valencià i, a més, una figura important per ser una història al marge de la Història i que ben bé pot explicar la nostra memòria des de tres vessants no incorporades als llibres de text:

En clau local	Per posar el focus als espais allunyats de les grans ciutats, sovint les ciutades.
En clau valenciana	Fent del País Valencià l'espai on desenvolupar-se.
En clau feminista	Posant l'èmfasi en la condició de dona i per tant, postergada i en desavantatge.

Per tot açò, des de l'Aula Didàctica de Cultura Contemporània Didín Puig, creada aquest curs 2022/2023 per tractar la història del País Valencià a través de la visió de la periodista i amb un tarannà obert, participatiu i lligat al territori i al món cultural valencià, fem aquesta proposta didàctica per treballar a les aules de cara al 8M, Dia Internacional de la Dona. No obstant, proposem que aquest treball no quede reduït a una data significativa i necessària: també cal reivindicar el paper de les dones i del feminisme la resta de dies, de curs i de sessions a l'aula.

S'ha preparat ací un material que es pot utilitzar bé a l'assignatura d'Història com a la de Valencià. Els cursos als que va dirigida especialment aquesta proposta són 4t d'ESO i 1r de Batxillerat. No obstant, entenent el 8 de març com una diada transversal, hom pot emprar el material a qualsevol curs de l'ESO i del batxillerat ja que el feminisme i la reivindicació del paper de les dones al llarg de la història ha de ser una màxima a l'aula. Més enllà de l'assignatura d'Història, també a Valencià, sobretot als cursos amb àmbits -on ambdues matèries van lligades- pot ser un element interessant a tractar a l'aula, per això també 1r d'ESO és un curs on es podria impartir aquesta proposta didàctica. El número de sessions per realitzar aquesta unitat didàctica és de dues, entre les quals es pot deixar si així es considera, un marge de temps entre elles per poder realitzar amb més profunditat a casa algunes de les tasques. Comencem:

DIDÍN PUIG: UNA DONA QUE DEMANAVA PERDÓ I NO PERMÍS

CURSOS INDICATS:	4t d'ESO i 1r de Batxillerat (no obstant, pot ser emprat a altres cursos: Àmbits)
ASSIGNATURES:	Història, Valencià, Educació Plàstica i Visual
SESIONS:	2 (sessió introductòria, treball a l'aula i a casa + sessió final amb conclusions)

Sessió 1:

Durant aquesta primera sessió es mostrarà la imatge que es pot veure seguidament:

En ella s'hi pot veure als integrants dels cursos de valencià que al llarg dels anys cinquanta s'impartien a València. Si ens fixem, podem reconèixer molts dels seus integrants. Per començar, caldria preguntar a l'alumnat pel número d'homes i de dones a la foto i a què creuen que es degut això. Assegut en primera fila, el quart per l'esquerra, és Enric Valor. A la seua dreta, Carles Salvador. Tots amb cara solemne i colors obscurs. Tots? No. Entre els homes hi ha una dona de blanc que somriu. No està seriosa com la resta, somriu. És Didín Puig, la primera dona en estudiar a aquells cursos de valencià.

Però a què és degut aquest somriure? Quan parlarem amb Didín li ho preguntarem. Ens va dir que li feia il·lusió perquè no havia pogut estudiar Dret o Periodisme per haver de fer els cursos de la Sección Femenina de la Falange, uns cursos en els que les dones aprenien "a ser

buenas esposas” amb tallers per aprendre a cosir o cuinar, per citar alguns exemples. I és que Didín es va negar a fer uns cursos de tall franquista, comportant-li la impossibilitat d'estudiar a l'estat espanyol. I per això s'exilià a París. A partir d'aquesta imatge el professorat caldrà que faça un repàs de què va significar el franquisme a nivell social: assassinats, repressió, exilis, fam, misèria...Seria interessant que l'alumnat comentara quina visió té d'aquells anys i què li ha arribat tant des dels mitjans com des de les xarxes socials –influencers– o la família –si els ha viscut–. Si en sap alguna cosa. I aleshores caldria llençar una pregunta: per què les dones solen sofrir més durament la repressió? A partir d'ací s'iniciaria un debat sobre el paper jugat per les dones i si aquest té la seua correlació a la història (no tenen la importància que mereixen als llibres de text). Al ser una resposta negativa, caldrà analitzar els per què.

Però qui era Didín? L'alumnat es repartirà les següents tasques per fer a casa: un grup d'alumnes haurà de buscar a casa qui era aquesta dona així com conceptes nous introduïts durant la sessió com ara Sección Femenina, Falange i Lo Rat Penat per a després, fer una breu biografia a l'estil Viquipèdia i reflexió al respecte de la vida de Didín, de la història i de quina ha sigut la situació de les dones al llarg dels temps. Altre sector haurà de fer una recerca al respecte de l'Exili després de la Guerra d'Espanya així com de l'estat del valencià durant els quaranta anys de dictadura. Un tercer grup es dedicarà a buscar altres dones que van tenir un pes important en la història del segle XX valencià –amigues de Didín Puig–, cercant informació sobre Carme Miquel, Carmelina Sánchez-Cutillas i Marifé Arroyo (de la qual es pot posar la cançó del grup valencià ZOO – “La mestra”, posant-la això sí, en context) i fent una entrada de la Viquipèdia manual amb una biografia de cadascuna d'elles. Per últim, el quart grup d'alumnes caldrà que pregunten i entrevisten sobre com va ser la infància i adolescència de les familiars més majors que tinguen independentment del seu lloc de procedència (la subalternitat de les dones és global). Se'ls pot facilitar bibliografia per a que busquen més casos si els interessa:

- *Breve historia de las mujeres artistas*, Susie Hodge, Editorial Blume (2022).
- *Cartes a Olivier. I tu què feies per ser antifranquista?*, Didín Puig; Natxo Escandell; Pau Àlvarez, Edicions96 (2021).
- *Las invisibles. Por qué el museo del Prado ignora a las mujeres?*, Peio H. Riaño, Capitán Swing (2020).
- *Las sinsombrero*, Tania Balló, Editorial Espasa (2016).
- *Quinze dones valencianes*, Diverses Autores, Editorial Afers (2020).
- *Tremendas*, Majo Siscar, Barlin Libros (2019).
- *10 ingobernables: Historias de transgresión y rebeldía*, June Fernández, Editorial Libros del KO (2016).

NOTA: Aquesta bibliografia es pot treballar a l'aula si així es considera i seria interessant que l'alumnat acabara reflexionant sobre per què no hi ha quasi llibres de dones. Segurament tampoc a la biblioteca del centre: una bona demanda seria sol·licitar-los per tenir-los.

Sessió 2:

En aquesta segona sessió, la qual pot ser uns dies després (no cal doncs que siga l'endemà, per així donar temps a l'alumnat a realitzar una millor recerca a casa) caldrà posar en comú a l'aula tota la feina que hauran fet els dies previs: des d'entrevistes a dones del seu entorn fins a les recerques biogràfiques de les dones esmentades a la sessió 1 o l'anàlisi de les paraules clau.

Primerament caldrà que ho exposen a l'aula per a, després, fer una reflexió conjunta de quin ha estat el paper de les dones al llarg de la història, què han après del franquisme (ideologia, similis, cronologia, la qüestió de la igualtat -o no- de les dones, el paper que aquestes jugaven...) i per últim, en quin punt es trobava el valencià durant la dictadura i com aquest ha pogut sobreviure després de la seua persecució social i acadèmica. En acabar, seria molt interessant posar fragments d'aquest vídeo que ací s'adjunta: una entrevista a Didín Puig feta per Jesús Huguet a l'Espai Joan Fuster de Sueca. El vídeo es troba allotjat a la pàgina web de l'Aula Didàctica de Cultura Contemporània Didín Puig (Recursos>Enllaços), on a més es poden trobar tots els materials editats al voltant de Didín així com diferents links i notícies. Si es vol, es pot també fer una reserva i una visita a l'Aula Didàctica per aprendre'n més a partir de tallers manuals lligats al periodisme, l'art, la memòria i l'escriptura i amb una ruta literària pel municipi de Benimodo.

El material realitzat per l'alumnat (preferiblement en tamany gran -cartrolines-) caldrà que s'expose bé als corredors del centre; bé a algun espai que es dispose per a poder fer-ho. Interessant seria que foren els propis alumnes els que gravaren o llegiren fragments de les vides de Didín, Carmelina, Carme o Marifé durant el canvi de classe. Es pot realitzar també al llarg de la setmana una tasca conjunta entre les assignatures de valencià, història i dibuix artístic-educació plàstica (segons el curs) on es poden fer dues opcions. La primera seria realitzar la fotografia amb la que començarem la proposta per així teatralitzar-la bé fent la foto igual que l'original; bé fent-la a l'inversa: tot l'alumnat vestit com Didín a excepció de solament un persona vestida d'home per deixar el projecte obert a un replantejament. La segona, fer una lliure interpretació tant de les imatges d'aquestes dones com de frases que Didín va pronunciar al llarg de la seua vida i de les que ací es fa una relació:

La democràcia, com la llibertat, cal guanyar-la dia a dia, pam a pam
Seguim lluitant: som uns idealistes
La utopia és necessària sempre; però, en alguns moments és fins i tot indispensable
Com de trista és una guerra quan eres del costat dels vençuts
Encara que les coses no tinguen solució, cal estar disposada a lluitar
Voluntat per canviar el món no ens falta

Per últim, es pot sol·licitar alguna de les exposicions de les que disposa la Generalitat per difondre el paper de les dones tant a la història com a la ciència. Es poden trobar les diferents exposicions picant [ací](#). Com s'ha dit durant la Sessió 1, també es poden sol·licitar diferents obres escrites sobre dones per ampliar el catàleg de la biblioteca del centre.

Aquesta proposta didàctica té com a objectiu difondre el llegat de Didín Puig i d'altres dones valencianes del segle XX lligades al món cultural i educatiu, adequant-lo als cursos tant de l'ESO (Història, Valencià o Àmbits) com de Batxillerat (Història o Valencià). A més, s'ha intentat ací fer tot el treball per mòduls per així seleccionar, si es creu convingent, alguns aspectes de la proposta. Recomanem que es duguen a terme tots, però entenent les realitats, hem fet una suggerència didàctica per mòduls. Del que es tracta és de que l'alumnat faça un aprenentatge directe i propi de la matèria. Una recerca i un interès individual i entre iguals que després han d'exposar i divulgar. Qualsevol de les formes seria vàlida: des de textos fins a imatges, dibuixos, biografies, vídeos, entrevistes...Tot material és vàlid si aquest serveix per aprendre i divulgar.

Per últim, dir que s'ha fet una proposta concreta, però que aquesta pot ser modificada segons l'interès de l'alumant i/o el professorat. Del que es tracta és de crear un relat conjunt a l'aula sobre les realitats històriques viscudes i que aprenguen més al respecte del paper fonamental, d'altra banda- de les dones al llarg de la història.